

[Historikova práce]

88-191 – 88-192

Rádl ironizuje způsob, jímž „Jos. Pekař a Zd. Nejedlý s roztomilou nenuceností dokazují proti Masarykovi, že husitství a České bratrství nebylo náboženské, nýbrž ‚světské‘ hnutí, anebo jen ‚zčásti‘ náboženské; že doba obrození (jak píše Zd. Nejedlý) nehledala náboženského vztahu k minulosti, nýbrž byla veskrze světská, že bratrství bylo ‚antiklerikální‘ (!) atp., a při tom ani tušení nemají, že pojem náboženství třeba vymeziti, že úkolem historikovým jest vystihnouti reálně, co bylo náboženstvím našim předkům, a že psáti o ‚antiklerikalismu‘ Českých bratří bez analýzy antiklerikalismu jest tolik, jako psáti o Caesarovi, střílejícím z revolveru. Jak mohou tito historikové nonchalantně dokazovati, že smysl našich dějin byl ‚národní‘, když neprovedli analýsu pojmu ‚národa‘?“ (4828, *O smyslu našich dějin*, s. 32.) „(...) přece každý laik vidí na první pohled, že slova ‚národ‘, ‚národní‘, ‚vlastenecký‘, ‚patriotismus‘ mají v různých dobách a u různých spisovatelů různý smysl?“ (dtto, s. 33). – To je to, co neuznávali a leckdy dodnes neuznávají historikové, totiž že nekriticky a někdy zcela neuvědoměle užívají slov s nepřesně vymezeným významem, někdy dokonce konfúzním a vnitřně rozporným významem, a že si vůbec nedělají starostí, jak uvést své myšlenkové prostředky do pořádku, než s nimi začnou zápolit při své vědecké práci. Zač může stát sebelépe „dokumentovaný“ výsledek jejich bádání, když je zpracován a interpretován myšlenkovými prostředky, které nejsou vůbec pod kritickou kontrolou? Každý historik by měl samozřejmě považovat za nezbytný předpoklad a podmínku své práce na počátku maximálně vyjasnit pojmy, s nimiž chce pracovat a na nichž záleží hlavní důrazy jeho práce. K tomu potřebuje buď své vlastní reflexe nebo reflexe cizí, na něž může odkázat.

Rádl užívá poněkud zjednodušující formulace o vztahu historikovy práce k pravdě (4828, *O smyslu našich dějin*, s. 35): „(...) historie, jako každá jiná věda, konec konců hledá pravdu a že pravda jest jejím posledním měřítkem.“ V této podobě by asi ještě naprostá většina historiků souhlasila. Ale věc je o trochu komplikovanější: co je to všechno pravda v historickém bádání? Masaryk upozornil na to, že historik se musí vážně starat nejenom o pravdu o Husovi ve smyslu tzv. historických faktů, nýbrž také o to, měl-li Hus pravdu proti svým soudcům nebo naopak oni proti Husovi, anebo – jak bychom dodali, pokud byly vedle obě strany, v čem se mýlil Hus a v čem se zase naopak mýlili jeho odpůrci a koncil. Nestačí zůstat u pravdivého poznání, v čem spočíval Husův realismus a v čem nominalismus jeho kritiků, nýbrž když už se historik zabývá Husem a jeho učením, musí zaujmout stanovisko – to znamená hodnotící stanovisko – k jeho realismu a k oprávněnosti nebo odůvodněnosti nominalistických kritik. Pro koncil byl Hus jako realista nezajímavý, protože v tom viděli staromilství. Historik však musí na své nejlepší vědomí a svědomí rozhodnout, byl-li Hus filosoficky (a theologicky) staromilec, neschopný jít s dobou, anebo byl-li jeho realismus, byť nemoderní či nemódní, pro něho hluboce zdůvodněn a měl-li Hus pro svůj realismus principiální argumenty. To zajisté neznamená jej prostě a primitivně soudit nějakými dnešními měřítky (ostatně ani to nebývá příliš časté). Ale Hus se svým učením má pro nás dnes cenu jen potud, pokud můžeme i pro sebe některá jeho stanoviska a některé jeho argumenty atd. přijmout jako dosud platné, aktuální a v tom smyslu navzdory časové distanci invariantní, resp. transponovatelné a aktualizovatelné.